IRODALOM, MŰVÉSZET

Rácz Vali emlékeiből

SORS ÉS SANZON

Gölléről hallva legelőször a híres író, *Fekete István* jut eszünkbe. Kevesen tudják még Somogyban is — legfeljebb az idősebbek —, hogy van ennek a községnek egy másik híres szülötte is, Rácz Vali, a két világháború közti időszak ünnepelt előadóművésznője. Pályája csúcsán a kritika úgy tartotta számon, mint aki a híd szerepét tölti be *Medgyaszay Vilma* és *Karády Katalin* között.

Az itthon maradó szerencsésebb pályatársakkal ellentétben az ő munkásságát a feledés homálya kísérte, nagymama korára nem lehetetett belőle gyerekek kedvenc Bors nénije, mint *Dajka Margitból*, Kalán nénije, mint *Tolnay Klárából*, életrajzot senki nem írt mindeddig róla „diadalmas életút" címen, „jelenségként" sem emlegették, neve a lexikonokból méltánytalanul kimaradt. A kutatónak, ha ezt az adósságot kívánja törleszteni, régi kritikák, archív hang- és filmfelvételek állnak rendelkezésére, s ha igazán szerencsés, akkor még valami: találkozás az idős művésszel.

Az idős hölgy hófehér, rövid haja, mosolygós, derűs arca, élénk szeme, szellemi frissessége, egyszerű, finom eleganciája kellemes benyomást keltett a közelmúltbeli találkozáskor. Egész megjelenése sokat elárul fiatalkori szépségéből. Családi és személyes emlékeivel megrakodva érkezett szülőfalujába, hogy anyagot szolgáltasson egy készülő emlékkiállítás számára, mely az országos hírű énekesnő személyes tárgyain kívül édesapjának, a kitűnő pedagógus, *Rácz Ferenc* igazgató-tanító hagyatékának bemutatására is vállalkozik, s egyúttal a falu két világháború közötti szellemi életéről is képet ad.

Rácz Vali gyöngéd szeretettel idézte fel édesapjának alakját, azt a pedagógust, akit Göllében több nemzedék őrzött meg — méltán emlékezetében. Rajongva, csillogó tekintettel mutatta apja iratait, kottáit, festményeit, a családi fotókat. Rácz Ferenc messzeföldön híres volt szép hangjáról. A családi anekdota azt tartotta róla, hogy amikor lánya — 1911-ben — megszületett, így szólt: *„Ha már lány lett, legalább tanuljon meg énekelni és zongorázni."* Valika pedig örökölte e tehetséget, s atyjának legszebb reményeit váltotta valóra. (A göllei elemi iskola után a dombóvári *orsolyáknál*, majd a kaposvári *leánylíceumban* folytatta tanulmányait. Már diák korában sokat szerepelt hangversenyeken, műkedvelő előadásokon, jótékony célú műsoros esteken. Fellépései a helyi sajtóban rendszeresen visszhangot kaptak: a tudósítók minden esetben az elismerés hangján szóltak róla, dicsérték zongorajátékának technikáját, hangjának „iskolázott, lágy, simulékony, a mély hangokban behízelgő" voltát. Több újságíró és a kritikusok is úgy vélekedtek: *„még biztosan sok babért tartogat számára a muzsika"* (Somogyi Újság 1931. máj. 3.), illetve *„...még sok dicsőséget fog szerezni nevének és tanárának, dr. Serényi Antalnak."* (Új-Somogy, 1928. ápr. 28.) A leánylíceumban kiváló magyartanára volt, *dr. Biczó Ferenc* személyében, aki beléplántálta az irodalom szeretetét.

Rácz Vali életének következő állomása a budapesti *Zeneakadémia* volt, itt énektanári képesítést szerzett. Tanárai és iskolatársai között csupa híres nevet találunk: *Molnár Imre, Bárdos Lajos, Harmat Artur, Wehner Géza, Országh Tivadar* tanította, társai közt említhetjük *Forrai Miklóst és Ránki Györgyöt* is. (A művésznő ezzel kapcsolatban említette, hogy éppen az az Országh Tivadar egyengette karrierjét, aki hegedűből egy alkalommal megbuktatta, jó érzékkel ismerte fel ugyanis énekes-előadói képességeit.)

A kaposvári leánygimnázium ballagó diákjai között a Fő utcán

Rácz Vali 1936 és 1956 között 22 filmben szerepelt

Az énekesnő a pódiumon

Pályája fénykora az 1936—1945 közötti időszak volt, gyakran szerepelt a rádióban, s a Teréz körúti Színpad primadonnája lett. Egyre többet filmezett, s azt tartották róla: *„dekoratív megjelenése, jól fotografálható arca"* van s egész lénye filmre termett. Sokáig különböző színházakban, kabarékban lépett fel, míg 1939-től kezdve a Hangliban (a Vígadó szomszédságában levő egykori kávéházban, mely nevét *Hangl Márkról*, a magyar vendéglátóipar kiválóságáról kapta) öt évig egyfolytában nagy és lelkes közönség előt adta elő irodalmi műsorát estéről estére. Igaza lett *Fedák Sárinak*, aki korábban jó szemmel vette észre: *„Ezt a kislányt az Isten is sanzonénekesnek teremtette"*.

Érdemes odafigyelni a repertoárjára, hiszen a nevek sokat elárulnak arról, hogy vonzódott az azóta már klasszikussá vált irodalmi értékekhez. (Talán megengedhető itt a feltételezés, hogy ebben Biczó tanár úrnak is volt némi szerepe...

Faludy György fordításaiban adott elő *Villon-balladákat*, egyéniségéhez illő *Ady-versek* tolmácsolására vállalkozott (Álmom az Isten, Bíztató a szerelemre), sikert aratott. *Juhász Gyula* Testamentumának előadásával és műsorára tűzte *József Attila* Mama című versét, melyet *Reinitz Béla* zenésített meg.

Nem akartam hinni a szememnek, amikor Vali néni retiküljéből váratlanul egy „kaczkiás" betűkkel formázott kézirat került elő, amelyet, mint kiderült, a nevezetes regényhős, Kaczky Márton (alias Kakuk Marci) szellemi szülőatyja, *Tersánszky Józsi Jenő* vetett néhány papírfecnire.

Szép ruhákat is láttam a göllei házban, ezekhez Rácz Vali a következő magyarázatot fűzte: *„Az előadott dalok hangulatához mindig színházi effektusokat kerestem. Így például az „El kéne indulni, meg ké' házasodni..."* kezdetű dalt legényruhában adtam elő, a népdalokat pedig eredeti népviseletben, a katonadalokat huszárruhában." Ruhaköltemányeiről mindig híres volt. Igazán mégsem ezek a külsőségek tették őt híressé, hanem az a kísérlete, hogy újra művészi színvonalra emelje a sanzon műfaját. Észrevette ezt a törekvést a magyar kritika, s éppen ezért hívták őt a magyar *Yvette Guilbert*-nek.

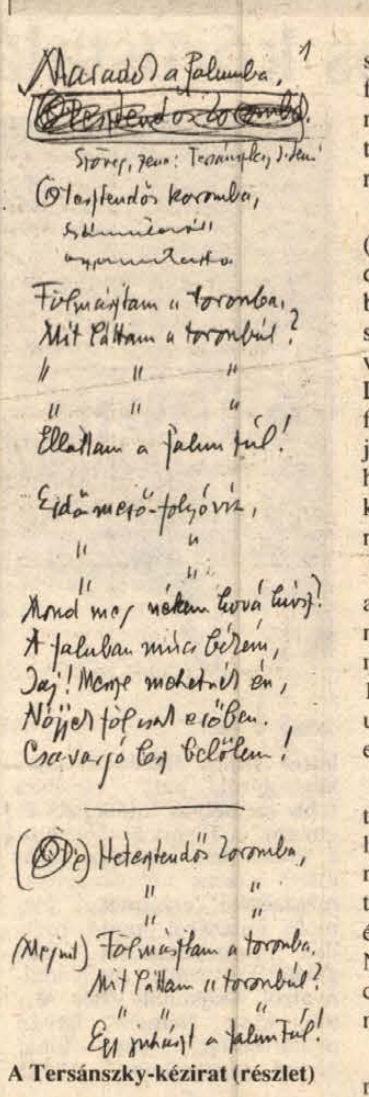

A Tersánszky-kézirat (részlet)

1945 után ez a fényes pálya (mint megannyi más, biztosan) drasztikusan derékba tört. Erről bővebbet a *Nők Lapja* 1989. 29. számában olvashatunk, bár teljes valójában ezt majd a lánya által Londonban készülő életrajz fogja feltárni. Remélhetőleg — a megjelenést követően hamarosan a hazai olvasók örömére —, ez a kiadvány magyarul is megjelenik majd.

1956-ig még két filmszereplés, az *Astoriában* való fellépések és négy lemezfelvétel parázslik fel a mellőzöttség sötétjében. Majd 1956-ban, a népfelkelés leverése után, november 28-án a család elhagyta Magyarországot.

Az Egyesült Államokba mentek. Tizenöt évig éltek ott. A fellépések sora nem szakadt meg, de régi fényét, sikereit már nem tudta visszaállítani. Ezután öt évig éltek Londonban, majd pedig Nyugat-Németországban, Münchenben telepedtek le, s ott élnek mind a mai napig.

E nehéz időkben mindig támasza volt férje, a színikritikus *Halász Péter*. A házasságból két gyermek született, Valér és Monica. — Tudnak-e magyarul? — kérdeztem találkozásunkkor. Ő pedig mosolyogva válaszolta: *„Hogyne. Nézze, nem erőltettem, hogy a családon belül csak magyarul beszéljünk, hiszen ahhoz az országhoz kellett alkalmazkodni, amely befogadott bennünket."* És váratlanul idézett valahonnét, s csak utóbb, amikor a vele kapcsolatos anyagot tanulmányoztam, tudtam meg, hogy a szavak édesapjától valók:

„Az én otthonom. Elrendezés: ráterelem a gyerek gondolatait arra, hogy a jó Isten a madárnak fészket, a méhnek kaptárt, a mezei állatoknak búvóhelyet ad, az embernek pedig otthont. Az otthon nemcsak lakás, hanem az a hely, ahol az ember övéi közt lehet."

Ha lehet.

Varga Éva
Fotó: Jakab Judit